

UDK 272-788-055.2Pavlović, A.
271.2-722.52-055.1Nastić, V.
(044)
10.53745/bs.94.4.2
Primljeno: 21. 8. 2024.
Prihvaćeno: 2. 10. 2024.
Izvorni znanstveni članak

»NEMA NIŠTA BOLJE OD TOGA KAD SU BRAĆA SLOŽNA« KORESPONDENCIJA MAJKE M. AMADEJE PAVLOVIĆ S EPISKOPOM VARNAVOM NASTIĆEM

Jasna Krista MIJATOVIĆ

Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
kristamijatovic@gmail.com

Sažetak

Fokus istraživanja usmjeren je prema korespondenciji majke M. Amadeje Pavlović (Petrovaradin, 1895. – Sušak/Rijeka, 1971.), provincijalne poglavarice Milosrdnih sestara sv. Križa u razdoblju od 1943. do 1955. godine s episkopom hvostanskim Varnavom Nastićem (Gary/Sjedinjene Američke Države, 1914. – Beočin/Srbija, 1964.). Prepiska između tih dviju osoba časnog spomena odvijala se tijekom nepune dvije godine, od svibnja 1951. do siječnja 1953. godine, a sastoji se od šest pisama i jedne pjesme. Četiri pisma i pjesma su u autorstvu episkopa Varnave, a dva pisma napisala je majka M. Amadeja. Rezultati istraživanja, provedenog uz pomoć metode analize sadržaja pokazuju da su i episkop Varnava i majka M. Amadeja imali jak i istančan osjećaj za nastojanja oko jedinstva kršćana. U tom je kontekstu osobito dragocjen episkopov zapis o zagrebačkom nadbiskupu blaženom Alojziju Stepincu.

Ključne riječi: majka M. Amadeja Pavlović, episkop Varnava Nastić, Milosrdne sestre sv. Križa, korespondencija, (ne)jedinstvo kršćana, Alojzije Stepinac.

Uvod

U bogatoj korespondenciji majke M. Amadeje Pavlović (Petrovaradin, 1895. – Sušak/Rijeka, 1971.),¹ pohranjenoj u Arhivu Milosrdnih sestara sv. Križa u Đa-

¹ Majka M. Amadeja Pavlović članicom provincijalnog vodstva Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu imenovana je 1937. godine. Službu provincijalne poglavarice obnašala je od 1943. do 1955. godine. Pravednicom među narodima proglašena je posthumno 2008. godine. Usp. HR-AMSSKĐ (Arhiv Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu) -ZMMAP (Zbirka o majci M. Amadeji Pavlović), *Osobnik majke M. Amadeje Pavlović*.

kovu, mogu se pronaći i njezina pisma upućena pojedinim znamenitim osobama, uglavnom crkvenim dostojanstvenicima: blaženi kardinal Alojzije Stepinac (Brezarić kraj Krašića, 1898. – Krašić, 1960.),² biskup skopsko-prizrenski Smiljan Čekada (Donji Vakuf, 1902. – Sarajevo, 1976.),³ biskup bosansko-srijemski ili đakovački Stjepan Bäuerlein (Babina Greda, 1905. – Đakovo, 1973.),⁴ episkop hvostanski Varnava Nastić (Gary/Sjedinjene Američke Države, 1914. – Beočin/Srbija, 1964.)⁵ i o. Ante Antić OFM (Šepurine/Prvić, 1893. – Zagreb, 1965.)⁶.

Prepiska blaženog Alojzija Stepinca i majke M. Amadeje već je objelodanjena u članku »Pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca križarici Amadeji Pavlović«.⁷ Iako korespondencija sa svakom od netom navedenih osoba zaslužuje da joj se posveti pozornost u znanstveno-istraživačkom radu, predmet ovog istraživanja isključivo je korespondencija majke M. Amadeje Pavlović s episkopom Varnavom Nastićem. Korespondencija s ostalim crkvenim dostojanstvenicima analizirat će se u kojem od sljedećih istraživanja.

Episkop Varnava Nastić u kontakt s Milosrdnim sestrama sv. Križa stupio je uslijed teške prometne nesreće, koju je najvjerojatnije izrežirao tadašnji vladajući režim. Na željezničkoj postaji u Slakovcima kod Vinkovaca episkop

² Alojzije Stepinac je 1934. godine imenovan zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom, a 1937. godine nadbiskupom i metropolitom. Godine 1946. komunistički režim ga je osudio na 16 godina zatvora. Do 1951. godine kaznu je izdržavao u zatvoru u Lepoglavi, nakon čega je prešao u kućni pritvor u Krašić. Kardinalom je imenovan 1952. godine. Blaženim je proglašen 1998. godine. Usp. Stepinac Alojzije, u: *Hrvatska enciklopedija*, u: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stepinac-alojzije-bl> (21. VIII. 2024.).

³ Smiljan Čekada službu pomoćnog vrhbosanskog biskupa obnašao je 1939. i 1940. godine. Nakon toga je bio rezidencijalni skopski biskup od 1940. do 1967. godine, administrator Banjalučke biskupije od 1946. do 1951. godine. Vrhbosanski nadbiskup koadjutor s pravom nasljedstva i apostolski administrator Biskupije bio je od 1967. do 1970. godine, a rezidencijalni vrhbosanski nadbiskup i metropolit od 1970. do 1976. godine. Usp. Anto Slavko KOVAČIĆ, Čekada Smiljan Franjo, u: *Hrvatski biografski leksikon* (1983. – 2021.), u: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/cekada-smiljan-franjo> (21. VIII. 2024.).

⁴ Stjepan Bäuerlein bio je odgojitelj u bogoslovnom sjemeništu u Đakovu od 1945. do 1951. godine, kada je imenovan bosansko-srijemskim ili đakovačkim biskupom. Osobito je zaslužan za razvoj kateheze i pastorala u biskupiji kojom je upravljao. Usp. Andrija ŠULJAK, Bäuerlein Stjepan, u: *Hrvatski biografski leksikon* (1983. – 2021.), u: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bauerlein-stjepan> (21. VIII. 2024.).

⁵ Varnavu Nastića 1947. godine Sveti arhijerejski sabor Srpske pravoslavne Crkve imenovao je vikarnim episkopom hvostanskim. Usp. Savo B. JOVIĆ, *Sveti ispovednik Varnava episkop hvostanski*, Beograd, 2020., 35.

⁶ Otac Ante Antić bio je odgojitelj klerika u Makarskoj od 1917. do 1946. godine i u Zagrebu od 1946. do 1956. godine. Nakon toga je u Zagrebu obnašao službu ispovjednika i duhovnog vođe. Dekret o krepostima u herojskom stupnju odobren je 2015. godine. Usp. Josip ŠIMIĆ OFM, *Kratki životopis časnoga sluge Božjega oca fra Ante Antića i tijek njegove kauze za beatifikaciju*, u: <https://www.otacanteantic.com/> (21. VIII. 2024.).

⁷ Usp. Ivan ARMANDA, Pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca križarici Amadeji Pavlović, u: *Tkalčić*, 18 (2014.), 455-483.

je u noći s 26. na 27. travnja 1951. godine bio u vagonu s drugim političkim zatobljenicima koji su iz zeničkog zatvora trebali biti prevezeni u zatvor u Sremskoj Mitrovici.⁸ Episkop je bio lancima vezan s franjevcem Bosne Srebrene, fra Ljubo[mir]om Hrgićem OFM (Zenica, 1908. – Zenica, 1976.).⁹ S njima je bio i biskup mostarsko-duvanjski Petar Čule (Kruševo, 1898. – Mostar, 1985.).¹⁰ U vagonu je bio i sarajevski svećenik Franjo Kralik (Székesfehérvár/Mađarska, 1903. – Zagreb, 1976.).¹¹ U noći, oko 3.00 sata ujutro na vagon je naletio teretni vlak.¹² U sudaru je nekoliko osuđenika preminulo, a ostali su teško ozlijeđeni. Episkopu Varnavi obje su noge bile slomljene. S još nekoliko teško stradalih osuđenika¹³ prebačen je u bolnicu u Sremskoj Mitrovici¹⁴ u kojoj su kao medicinske sestre radile Milosrdne sestre sv. Križa.

O tome su sestre zapisale: »Godine 1951. stradao je vlak koji je dolazio iz Zenice. Četvorica su bili teško ranjeni. Među njima bio je sarajevski vladika preosv[ešteni] gospodin Varnava Nastić, dva katolička svećenika: franjevac fra Ljubo, velečasni Kraljević i jedan svjetovni profesor. Sva su četvorica doveženi u bolnicu, smješteni u posebnu sobu i bili pod strogom paskom. Slobodan je ulaz imala nadstojnica č[asna] s[estra] Vojtjeha, a ostale sestre samo kad su dežurne.«¹⁵

⁸ Usp. Savo B. JOVIĆ, *Sveti ispovednik Varnava episkop hvostanski*, 69-70.; *O 35. obljetnici smrti nadbiskupa Čule* (31. VII. 2020.), u: <https://md-tm.biskupija-mostar.ba/clanci/mostar-o-35-obljetnici-smrti-nadbiskupa-cule> (6. VII. 2024.).

⁹ Fra Ljubo[mir] Hrgić OFM bavio se spisateljskim radom. Politički je zatvorenik bio od 1945. do 1954. godine u Zenici i Sremskoj Mitrovici. Usp. Pejo ČOŠKOVIĆ, Hrgić Ljubo, u: *Hrvatski biografski leksikon* (1983. – 2021.), u: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/hragic-ljubo> (18. VIII. 2024.).

¹⁰ Usp. Anđelko BABIĆ, Dr. Petar Čule – životni put, u: *Hercegovina*, 4 (2018.) 4, 327, 350.

¹¹ Usp. Franjo MARIĆ (ur.), *Gdje su oni stali mi nastavljam. Pokojni svećenici Vrhbosanske nadbiskupije (1882. – 30. travnja 2007.)*, Sarajevo, 2007., 69-70. Vlač. Franjo Kralik svojedobno je bio tajnik vrhbosanskog nadbiskupa Ivana Šarića, također i urednik časopisa *Katolički tjednik*. Usp. *Odlazak vlač. g. Franje Kralika* (23. X. 2017.), u: <https://www.nedjelja.ba/hr/kultura/nekoc-u-tjedniku/odlazak-vlac-g-franje-kralika/1949> (19. VIII. 2024.); *Katolički tjednik. Od prvog lica 1922. do suvremene katoličke tiskovine*, u: <https://www.nedjelja.ba/hr/o-nama/katolicki-tjednik> (19. VIII. 2024.).

¹² Usp. Savo B. JOVIĆ, *Sveti ispovednik Varnava episkop hvostanski*, Beograd, 2020., 70.; *O 35. obljetnici smrti nadbiskupa Čule* (31. VII. 2020.), u: <https://md-tm.biskupija-mostar.ba/clanci/mostar-o-35-obljetnici-smrti-nadbiskupa-cule> (6. VII. 2024.).

¹³ U svojoj pjesmi *Bolni sužnji* episkop Varnava piše da su s njim bili još i: »Pobratim, Kralik (...) i dragi Čemo.« Usp. HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Bolni sužnji*, Sremska Mitrovica, svibanj, 1951. Episkop je fra Ljubomira Hrgića OFM zvao pobratimom. Usp. HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici*, Beograd, 8. prosinca 1951.

¹⁴ U pjesmi *Bolni sužnji* episkop je napisao da se to dogodilo u rano proljeće, u mjesecu svibnju. Usp. *Isto*.

¹⁵ HR-AMSSKĐ, *Povijest rada Sestara sv. Križa Hrvatske provincije (1914. – 1928.)*, 120.

U bolnici je episkop na oporavku proveo sedam mjeseci. Sestre su episkopu uz medicinsku skrb osigurale i duhovnu skrb: »Punih sedam mjeseci smjele su naše sestre uz ostale bolesnike dvoriti ovu četvoricu. (...) Sestra Vojtjeha doživjela je veliku milost. Ona je uz podvorbu mogla svako jutro donijeti nastradalim bolesnicima svetu pričest, koju je pripremio njihov misnik. Donosila im je u njihovu sobu, a jedan od bolesnih svećenika, koji je mogao hodati, podijelio je ostalima.«¹⁶

Nakon što je otpušten iz bolnice, episkop je došao sestrama u blagovaonicu da im zahvali za iskazanu pomoć i da se oprostí s njima. Sestre su taj susret opisale sljedećim zapisom: »Jedan od nezaboravnih i neizbrisivih duhovnih radosti bio je susret sestara s pravoslavnim episkopom. Prvi je to susret naših sestara s jednim crkvenim poglavarom Pravoslavne Crkve, a i njegov s katoličkim redovnicama. Nikada neće sestre zaboraviti svetački lik ovoga crkvenog dostojanstvenika. Duša mu je bila puna Boga i one prave, iskonske kršćanske ljubavi prema čovjeku svake vjere i svake narodnosti. Neće zaboraviti njegovu istinsku duboku bol radi razdvojene Crkve, radi nesloge našega naroda i želju za sjedinjenjem obiju Crkvi. Isto tako je ispunjalo njegovu plemenitu dušu duboko shvaćanje redovničkog života i vrlo ga je cijenio. Često [je] o tom govorio. O tom govore i njegova lijepa pisma koja je pisao sestrama.«¹⁷

1. Metodologija istraživanja

Uz pomoć metode analize sadržaja provedeno je istraživanje korespondencije između majke M. Amadeje Pavlović, provincijalne poglavarice Milosrdnih sestara sv. Križa, i episkopa hvostanskog Varnave Nastića. Istraživano gradivo sastoji se od šest pisama i jedne pjesme. Dva su pisma u autorstvu majke M. Amadeje, a četiri pisma i pjesma u autorstvu episkopa Varnave. Pisma su pisana 1951., 1952. i 1953. godine, a očuvana su u Arhivu Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

Za specifične ciljeve istraživanja postavljen je opis korespondencije u materijalnom i u sadržajnom smislu te njezin status u kontekstu prepiske majke M. Amadeje s ostalim crkvenim dostojanstvenicima.

2. Rezultati istraživanja i njihova interpretacija

Prvi dio u prikazu rezultata istraživanja sagledava korespondenciju između majke M. Amadeje i episkopa Varnave u okviru korespondencije majke M.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

Amadeje s ostalim crkvenim dostojanstvenicima. U drugom dijelu u fokusu su opći podaci o njihovoj korespondenciji, dok se u trećem dijelu iznose sadržajni podaci te korespondencije.

2.1. Korespondencija majke M. Amadeje s episkopom Varnavom u kontekstu njezine korespondencije s ostalim crkvenim dostojanstvenicima

Rezultati istraživanja pokazuju da se majka M. Amadeja nije dopisivala s velikim brojem crkvenih uglednika niti je razmijenila s njima velik broj pisama. Riječ je tek o trima biskupima Katoličke Crkve, jednom episkopu Srpske pravoslavne Crkve i jednom redovniku. Iako su malobrojni, vrlo su značajni. Između njih petorice, jedan je u postupku za beatifikaciju (sluga Božji o. Ante Antić OFM), jedan za kanonizaciju (blaženi Alojzije Stepinac), a jedan je već u potpunosti prošao postupak uobičajen u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi (episkop Varnava Nastić). Ni majka M. Amadeja nije daleko od njih. Pravednicom među narodima proglašena je 2008. godine, a upravo je u tijeku početak pokretanja postupka dokazivanja njezinih kreposti u visokom stupnju.

Majka M. Amadeja je od njih petorice dobila 41 pismo i jednu pjesmu, a poslala im je četiri pisma. Zapravo, pisama je bilo puno više, ali samo toliko ih je očuvano.

Tablica 1 donosi podatke o broju pisama u korespondenciji majke M. Amadeje s pojedinim crkvenim dostojanstvenicima.

Tablica 1. Korespondencija majke M. Amadeje Pavlović s crkvenim dostojanstvenicima

Br.	Ime i prezime	Broj pisama koje je uputila majka M. Amadeja	Broj pisama upućenih majci M. Amadeji
1.	bl. Alojzije Stepinac		21
2.	mons. Smiljan Čekada		11
3.	mons. Stjepan Bäuerlein	2	4
4.	episkop Varnava Nastić	2	4 + 1 pjesma
5.	o. Ante Antić OFM		1
	Ukupno	4	41 + 1

Korespondencija majke M. Amadeje s kardinalom Alojzijem Stepincem sastoji se od 21 očuvanog pisma koje je kardinal uputio majci M. Amadeji.¹⁸ Iz tih je pisama donekle moguće razaznati i sadržaj pisama majke M. Amadeje

¹⁸ Usp. Ivan ARMANDA, Pisma nadbiskupa Alojzija Stepinca križarici Amadeji Pavlović.

koja je ona uputila kardinalu Stepincu. Nažalost nijedno od tih njezinih pisma nije očuvano.

Očuvano je 11 pisama koja je mons. Smiljan Čekada uputio majci M. Amadeji u razdoblju od 1948. do 1954. godine. U Arhivu su pohranjena i četiri pisma mons. Stjepana Bäuerleina i dva pisma majke M. Amadeje.

Episkop Varnava Nastić pisao je neposredno majci M. Amadeji (očuvano je jedno takvo pismo), ali i Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici, koje su se brinule za njega dok je bio smješten u mitrovačkoj bolnici. Sestre su ta pisma prosljedile majci M. Amadeji: očuvana su tri pisma i jedna pjesma. Očuvana su također i dva pisma koja je majka M. Amadeja poslala episkopu Varnavi.

Očuvano je samo jedno pismo koje je napisao o. Ante Antić OFM. Nije poznato je li koje pismo majke M. Amadeje pronađeno u ostavštini o. Ante Antića OFM.

2.2. Opći podatci o korespondenciji

Rezultati analize općih podataka bit će izneseni najprije za pisma s potpisom episkopa Varnave, a zatim za pisma majke M. Amadeje.

2.2.1. Pisma u autorstvu episkopa Varnave

Episkop Varnava autor je četiriju pisma i jedne pjesme. Najvjerojatnije pisma nisu slana zemaljskom poštom, nego posredništvom osoba koje su putovale na relaciji Beograd – Sremska Mitrovica. To potvrđuje i episkop Varnava kad piše: »Blagodareći toj sretnoj činjenici što imamo g-dice Janković kao ljubazne posrednice, možemo i Vi i ja više čuti i saznati jedni o drugima, nego što nam to naša pera uzajamno saopštavaju.«¹⁹ Uz pisma nisu očuvane omotnice. Opseg pisama je u rasponu od jedne do četiri stranice papira veličine A4, a pjesma je sastavljena iz šest kitica. Papir je požutio, vrlo je krhak i lomljiv. Stranice pisma nisu obrojčene.

U Tablici 2 prikazani su najosnovniji podatci o pismima episkopa Varnave, mjesto i nadnevak pisanja, adresati i način pisanja pisama.

¹⁹ HR-AMSSKĐ-ZMMAF, *Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici*, Beograd, Vaskrs, 1952.

Tablica 2. Pisma u autorstvu episkopa Varnave Nastića

		Mjesto pisanja	Nadnevak pisanja	Adresati	Način pisanja
1.	pjesma	mitrovačka bolnica / Beograd, Manastir sv. Vavedenja	svibanj 1951. / svibanj 1952.	sestre u mitrovačkoj bolnici	vlastoručno
2.	pismo	Beograd	8. prosinca 1951.	sestre u mitrovačkoj bolnici	pisaćim strojem
3.	pismo	Beograd	16. prosinca 1951.	sestre u mitrovačkoj bolnici	vlastoručno
4.	pismo	Beograd, Manastir sv. Vavedenja	Uskrs 1952.	sestre u mitrovačkoj bolnici	vlastoručno
5.	pismo	Beograd, Manastir sv. Vavedenja	14. prosinca 1952.	majka M. Amadeja Pavlović, provincijalna poglavarica	vlastoručno

Pjesmu, koju je naslovio *Bolni sužnji*, episkop je napisao u svibnju 1951. godine, za vrijeme boravka u mitrovačkoj bolnici, ali sestrama je pjesmu poslao godinu dana kasnije, u svibnju 1952. godine. Što se tiče intervala pisanja, iz nadnevak je vidljivo da su ti intervali vrlo neujednačeni. Između pisama pisanih tijekom 1951. godine, vremenski odmak je samo osam dana, dok je između pisama iz 1952. godine razlika u nekoliko mjeseci. Uz nadnevak u pismima je redovito navedeno i mjesto pisanja. Pjesma je jedina koja je napisana u bolnici u Sremskoj Mitrovici; pisma su pisana u Beogradu, u manastiru sv. Vavedenja.

Samo je posljednje pismo s nadnevkom 14. prosinca 1952. godine upućeno majci M. Amadeji. Pjesmu i prva tri pisma episkop je bio namijenio sestrama u mitrovačkoj bolnici. Pismo s nadnevkom 8. prosinca 1951. godine razlikuje se od ostalih po tome što je pisano pomoću pisaćeg stroja, a ne vlastoručno.

U episkopovim pismima i u pjesmi nema puno pravopisnih pogrešaka; rukopis je vrlo lijep i uredan, čita se bez poteškoća.

U svojim pismima episkop sestre naziva: »U Hristu moje mile«, »Drage kao rođene sestre i kao rođene majke«. Episkop je pisma završavao s »Bratski Vam odani«, »U Hristu Vaš«. U potpisu pisama pisao je samo jednostavno »episkop Varnava« uz znak križa.

2.2.2. Pisma u autorstvu majke M. Amadeje

Majka M. Amadeja episkopu je poslala dva pisma, napisana u rasponu od jedne do dvije neobrojčene stranice. Papir na kojem su pisma pisana veličine je A4. Očuvanost papira je vrlo dobra, čak ni boja papira ne pokazuje znakove njegove starosti.

Tablica 3. Pisma u autorstvu majke M. Amadeje Pavlović

		Mjesto pisanja	Nadnevak pisanja	Adresati	Način pisanja
1.	pismo	Đakovo	4. lipnja 1952.	episkop Varnava Nastić	pisaćim strojem
2.	pismo	Đakovo	6. siječnja 1953.	episkop Varnava Nastić	pisaćim strojem

Prvo pismo majke M. Amadeje s nadnevkom 4. lipnja 1952. godine bio je odgovor na prva dva episkopova pisma upućena Milosrdnim sestrama sv. Križa koje su ga njegovale u mitrovačkoj bolnici. Sestre su pisma prosljedile majci M. Amadeji pa je ona na njih odgovorila. Drugim pismom, datiranim 6. siječnjem 1953. godine, majka M. Amadeja odgovorila je na preostala dva episkopova pisma. Oba pisma majke M. Amadeje pisana su u Đakovu, uz pomoć pisaćeg stroja.

Majka M. Amadeja episkopa oslovljava s »Vaša preosveštenosti«, a potpisuje se sa »sestra Amadeja«.

2.3. Sadržajni naglasci korespondencije između majke M. Amadeje i episkopa Varnave

2.3.1. Pisma u autorstvu episkopa Varnave

a) Pjesma (svibanj, 1951./svibanj, 1952.)

Pjesma započinje u otužnom tonu u kojem episkop opisuje nezavidnu situaciju u kojoj se našao s još trojicom osuđenika. U posljednjoj kitici pjesme osjeća se pozitivan pristup situaciji, pri čemu episkop tvrdi da se za vrijeme zatočeništva među osuđenicima učvrstio osjećaj međusobne povezanosti do te mjere da ga se može okarakterizirati kao bratstvo.

b) Pismo (8. prosinca 1951.)

Sadržaj prvog episkopova pisma na osobit način izražava zahvalnost sestrama za sve što su učinile za njega za vrijeme njegova oporavka u mitrovačkoj bolnici, a episkop to opisuje kao evanđeosko prijateljstvo, dobročinstvo, ljubav.²⁰ »Šta je predstavljao naš rastanak (...) onakav kakav je bio? Predstavljao je (...) plod onoga što mu je prethodilo (...): prijateljstvo evanđeosko, dobročinstvo i ljubav. Prijateljstvo duša, dobročinstvo onih, koje su se zavjetovale Bogu, i ljubav koja je kruna svega. Od prvog pa do posljednjeg časa naše iako sedmome-sečne, ali ipak kratke zajednice, ovo troje bilo je i sadržina i motiv svega (...) što

²⁰ HR-AMSSKĐ-ZMMAP, Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici, Beograd, 8. prosinca 1951.

nas je pokretalo. Ništa drugo osim dobročinstva nije Vama bio cilj, i ništa drugo osim ljubavi Hristove (...), nije bio pokretač toga Vašeg dobročinstva. (...) Zato će meni uspomena na čas našega rastanka u isti čas uvek biti i uspomena na sva ona dobra, kojim ste me sestrijski obasipali i na svu onu ljubav, koju ste mi Boga radi ukazivali.«²¹ Uz medicinsku njegu, episkop naglašava duhovni aspekt djelovanja sestara – svjedočanstvo života. Piše da su ga sestre »njegovale isto toliko čistotom svojih duša, koliko i veštinom svojih bolničarskih ruku«²².

Zbog svega toga episkop je osjećao veliku zahvalnost: »Mislim da nije ni potrebno spominjati koliko sam Vam ja zahvalan za sve ono što ste mi učinili. Jedino sila jača od mog zahvalnog srca, mogla bi uništiti blagodarnu uspomenu Vaše ljubavi, koja u njemu neotklonjivo počiva. A ta bi sila morala biti veća nego što je ceo ovaj svet. Ali svet će ovaj proći, i sila će njegova proći, ali moja blagodarnost i moja ljubav prema Vama nikada ne će proći.«²³

Episkop sestrama uzvraća molitvom: »Gospodu se našem molim, da Vam On plati za sve ono što ste meni učinili, jer ste Njega radi sve to učinili, i jer je On jedini u stanju i da Vam plati.«²⁴

Velik dio svog prvog pisma episkop je posvetio opisu rastanka sa sestrama. Za episkopa je taj posljednji susret sa sestrama bio vrlo dojmljiv, dubok: »Ta slika, u mnoštvu svega onoga, što je od toga časa do sada preplavilo moja čula zajedno sa još svega jednom ili dve takve iste slike, uzdiže se u mojoj duši isto onako, kao što se izdiže iz daljine posmatrana usamljena visoka planina, tajanstvena i lepa, u moru niskih bregova i brda, koji je opkoljavaju, kao što bi sitna deca opkolila svoju majku ili majušni patuljci kakvog gorostasnog džina. U prisutnosti te slike neodoljiva i silna ispunjava celo moje biće, moja fizička čula, ne magličastom senkom onoga, što je bilo, nego životom i svežinom onoga, što sada biva.«²⁵ Episkopa taj posljednji susret sa sestrama podsjeća na skromnost sestara, njihovu svetost, žrtvu i predanje Kristu: »Slika Vaše sestrijske trpeze, tihe u skromnosti i mirisne od svetosti Vaše žrtve, još uvek živo stoji preda mnom. Sve mi se čini, kad sklopim oči, da još uvek sedim na čelu Vašeg stola, opkoljen onima, koje su kao i ja, bez ostatka predale svoje duše Hristu, i koje, kao ni ja, ne nalaze radosti ni slasti ni u čem drugome do u Onome koji je i Uzrok i Cilj svega što postoji.«²⁶

²¹ *Isto.*

²² *Isto.*

²³ *Isto.*

²⁴ *Isto.*

²⁵ *Isto.*

²⁶ *Isto.*

Episkop svoje iskustvo stavlja u kontekst (ne)jedinstva kršćana: »Ali naš rastanak, kakav je bio, imao je u sebi i jedan širi značaj, nego što ga predstavlja simbolična slika ljubavi između jednog pravoslavnog episkopa i petnaest rimokatoličkih časnih sestara. On može predstavljati i simboličnu sliku ljubavi, koja bi trebala da postoji između svih članova jedne i druge Crkve, simboličnu sliku i ljubavi i jedinstva i blaženstva i snage. Sliku carstva Božjega na ovome svetu.«²⁷

Episkop nastavlja pismo u ekumenskom duhu i osvrće se na prijelaz zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca iz lepoglavskog zatvora u kućni pritvor u Krašiću: »Na kraju, hoću da Vam s nekoliko reči uvećam jednu radost, za koju znam, da je i bez toga velika. Hoću da Vam kažem, da se zajedno s Vama radujem slobodi Vašeg Velikog Nadbiskupa, koji je junački i muški branio bedeme svoje Crkve. Dao Bog da i moj dragi Pobratim, Fra Ljubo, uskoro telesno podeli ovu radost svoga Nadbiskupa i cele svoje Rimokatoličke Crkve.«²⁸

Episkopovi zapisi o nadbiskupu Stepincu u kojima mu odaje priznanje za »junačku i mušku« obranu Crkve u Hrvata i isticanje nadbiskupove veličine zbog toga, imaju i u današnje vrijeme neprocjenjivo značenje za međusobno uvažavanje i suradnju između Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve. Nije potrebno spominjati koliko je veliko značenje tih riječi u okviru postupka kanonizacije blaženog kardinala Alojzija Stepinca. Osobito stoga što su to riječi jednog svetog ispovjednika, posvetitelja Srpske pravoslavne Crkve.

Možda bi ipak netko mogao dovesti u pitanje autentičnost ovog pisma jer je očuvano samo u zapisu uz pomoć pisaćeg stroja, dok su ostala pisma pohranjena u vlastoručnom zapisu. Zašto je to tako, nije poznato. U prilog autentičnosti pisma govori sintaksa i jezični stil kojim je pismo pisano. Rezultati analize teksta pokazuju da se ovo pismo po izričajima ne razlikuje od ostalih pisama. Za vjerodostojnost pisma može se navesti i činjenica da se majka M. Amadeja u svom prvom pismu koje je slala episkopu referira na sadržaj ovoga episkopova pisma, parafrazirajući neke njegove dijelove pa i dio u kojem episkop spominje nadbiskupa Stepinca. Majka M. Amadeja piše: »Naš preuzvišeni Nadbiskup, koga Vi nazivate velikim, što i jeste, iste misli ima, i njemu je drago, da su naše sestre u dvorbi bolesnika medju odvojenom braćom.«²⁹ U kasnijem odgovoru na ovo pismo majke M. Amadeje, episkop nije te riječi opovrgnuo pa se sukladno tomu može zaključiti da je citat majke M. Amadeje bio točan.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

²⁹ Usp. HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo majke M. Amadeje Pavlović upućeno episkopu Varnavi Nastiću*, Đakovo, 4. lipnja 1952.

c) Pismo (16. prosinca 1951.)

(Ne)jedinstvo među kršćanima je jedna od središnjih tema i sljedećeg episkopova pisma. »Sestro (...) zar to nije jedno tiho ostrvo mira usred jednog uzburkanog mora, ovaj odnos ljubavi između jednog Srbina, vladike, i Hrvatica, redovnica Rimokatoličke Crkve? Danas kada još uvek besni plamen mržnje i netrpeljivosti između rođene braće, Hrvata i Srba, kada mnogi sa obadve strane novim uljem pokušavaju da taj plamen još više razbukte, postoji, evo, i jedan kutak u kome se potstiče jedna druga vatra, oganj ljubavi i plamen sloge. Dao Bog da ova naša vatra, koja je sad za sad još samo jedna iskra, nikad ne izgubi od svoje snage, već da se razgori u jedan sveopšti požar, u onaj požar za koji je Hristos rekao da ga je bacio na zemlju i za koji je želeo da što pre zahvati ceo svet.«³⁰

Episkop u pismu ljubazno zahvaljuje što mu je majka M. Amadeja ponudila da boravi u đakovačkom samostanu dok mu se oporavlja teško ozlijeđena noga i informira da zbog drugih planova nije u mogućnosti odazvati se pozivu majke M. Amadeje. No, u gesti njezine gostoljubivosti vidi izraz sloge i jedinstva: »Za mene to pretstavlja jedan dragocen trenutak u mom životu. Ja na tu ponudu gledam kao na divni nebeski dokaz da je za bratsku ljubav potrebno, jedino, čisto bratsko srce. Potrebna je samo dobra volja i bistra svest o tome da 'nema ništa bolje od toga kad su braća složna'.«³¹

d) Pismo (Uskrs, 1952.)

U pismu poslanom povodom svetkovine uskrsnuća Gospodinova 1952. godine, episkop ponovno prebire po sjećanjima i vraća se u dane provedene među sestrama u Sremskoj Mitrovici: »Moje pero pokreće još uvek netaknuto sveže sećanje na nezaboravne dane provedene u Vašem društvu, i moja se duša (...) nikada neće prestati da nadahnjuje onom ljubavlju kojom sam bio darivan u Vašoj sredini. (...) Sedam meseci (...) su u duši zaparali brazde koje ni večnost neće moći da zaravni.«³²

Osim zahvalnosti, episkop njeguje cijelu jednu kulturu sjećanja na te dane: »Jer, vreme prolazi, ali Vaša uspomena ostaje. Ne samo ona gruba, opšta svest i sećanje na događaje koji su se nekad desili, nekoliko meseci je, uostalom, i suviše kratak period da bi se nešto iole važno u prošlosti moglo zaboraviti, već

³⁰ HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici*, Beograd, 16. prosinca 1951.

³¹ Isto.

³² HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno Milosrdnim sestrama sv. Križa u Sremskoj Mitrovici*, Beograd, Vaskrs, 1952.

onaj intimni, neponovljivi dah koji je unutrašnje biće svakog dragog i dragocelog trenutka u životu, on se je toplo ugnezdio u meni, tako toplo i tako sigurno da je već sada više nego jasno da će on tu ostati dokle i mene bude bilo.«³³

Povlačeći paralele između mitrovačke bolnice i beogradskog samostana u kojem je smješten u trenutku pisanja pisma, episkop zaključuje da je najveća sličnost u tome što je i u jednoj i u drugoj ustanovi doživio duhovnu ljubav i brigu monahinja za njega. »Sličnost je u nježnosti i u pažnji. U onome što ne zavisi od mesta i od prizora, i što je neusporedivo važnije ma od čega što se fizičkim čulima može učiniti ružno ili lepo. Sličnost je u duhovnoj ljubavi između onih koji su sebe predali u vlast Vrhovnoj Ljubavi. I tamo su bile monahinje koje su svojim uslugama obasipale jednoga monaha. I ovde je isto tako.«³⁴ Ipak, uviđa da je dobročinstvo sestara u bolnici intenzivnije doživio jer je riječ o rimokatoličkim redovnicama. »Pa ipak, u ovoj sličnosti ima jedna bitna razlika. Ljubav koja dolazi od svojih draga je, istina, i nezamenljiva, ona se utkiva u samo tkivo života i ne razlikuje se od njega samoga. No, ona nam izgleda, kao što i jeste, do te mere prirodna, da se na nju navikavamo kao na svakidašnje odelo, i kao ni ovo odelo nije ni ona, pokatkad, u stanju da privuče našu pažnju k sebi. Ali, kad doživimo pažnju i ljubav od onoga koji nam po prirodnom redu stvari nije na njih nužno obavezan, onda se ta pažnja i ta ljubav doživljuje s jednom posebnom draži koja nikad ne može biti svojstvena ljubavi prema rođenome. To je razlika u sličnosti mojih doživljaja, ovoga ovde, i onoga tamo, koji se je odigrao u Vašoj sredini.«³⁵

U završnom dijelu pisma episkop daje riječ tematici o (ne)jedinstvu kršćana: »Jer, nažalost, tako je hteo đavo, ili tako je možda hteo Bog, ono što je nekad bilo jedno, to već odavno više nije, i oni koji su jednom bili svoji i jedno, danas se zovu i osećaju kao tuđinci. Jedinstvo Crkve već je davno nestalo, Hristu na žalost, a neprijatelju i ljudi i Boga, na mračnu i demonsku radost. Zato je meni i bilo moguće uopšte doći u takvu situaciju koja je obogatila i produbila u meni doživljavanje i stepenovanje ljubavi. A ona ista, ono svojstvo i razlika u doživljavanju ljubavi, što nam čini da je ljubav od stranca moćnija da pokrene neke tajne, uspavane sile u nama, nego što je to ikad u stanju da učini ljubav koja dolazi od svoga, to je, opet, božanstvena pređa tajanstvenog Božijeg puta, da sastavi ono što je rastavljeno i sjedini ono što je razjedinjeno. Čudni su, zaista, i neispitljivi putevi Tvoji!«³⁶

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

e) Pismo (14. prosinca 1952.)

Središnje teme posljednjeg episkopova pisma povezane su, kao i njegova prethodna pisma, također s (ne)jedinštvom kršćana, ali i s odnosom komunista prema kršćanstvu. O (ne)jedinštvu kršćana episkop piše: »Vi ste govorili, i ja sam govorio, o radosti koju je duša osetila u dodiru između sestara jedne Crkve i episkopa druge. I ko da radost ne oseti?! Tu ste radost Vi nazvali 'odgovor s neba'. Ali ta radost zamućena je teškom svešću o nepreglednoj daljini onoga puta koji treba preći da bi ta radost, Vaša i moja, i radost Vaših Sestara, postala opšta radost Vašega naroda i moga naroda, Vaše Crkve i moje Crkve. Jer oni koji su bili sjedinjeni prolivenom Hristovom Krvlju, sada su razjedinjeni prolivenom krvlju bratskom. Neki, danas, pokušavaju da uspostave bratstvo i jedinstvo putem državne proklamacije, ukazima i odlukama visokovlasnih komiteta. (...) Prolivena bratska krv može se izbrisati, bez ostatka i savršeno, samo jednim jedinim lekom, prolivenom Krvlju Sina Božijega. Mnogi i premnogi to ne znaju. Oni žive u iluziji i tami.«³⁷

O odnosu komunista prema kršćanstvu episkop navodi: »Posle jedne mnogodnevne prepiske između mojih islednih sudija i mene, pritešnjeni superiornim argumentima hrišćanske Istine, priznali su mi, u prostoru oivičenom s četiri siva tamnička zida, da bi ostvareno Evanđelje značilo raj na zemlji. 'Ali', uzviknuli su oni pobedonosno, '2000 godina ostvarivali su hrišćani svoje evanđelske ciljeve i nisu ih ostvarili. Čovečanstvo je, danas, daleko od zemaljskog raja. Hoćemo li mi čekati još 2000 godina da ih oni ostvaruju? Ne! Nećemo! Umesto toga mi, komunisti, preuzeli smo na sebe da ostvarimo te ciljeve sretstvima, razume se, koja mi nađemo za shodna!«³⁸

Ovo posljednje episkopovo pismo osobito je značajno zbog jedne crtice iz njegova osobnog života: »Pri kraju 1943. g. pozvao me je Poglavnik Ante Pavelić u Zagreb i tražio od mene da se primim episkopskog čina u Hrvatskoj Pravoslavnoj Crkvi. Uvek ću Bogu biti zahvalan ne toliko što mi je spasao život u jednoj strašnoj situaciji – ja sam odbio Poglavnikov predlog – koliko stoga što mi je dao blagodatne moći da, između ostaloga, i ovo kažem Poglavniku: 'Ja se malo brinem, Poglavniče, o tome da li će naše granice biti na Drini, ali se mnogo brinem da se prošire granice Carstva Božijega na zemlji.' Molim se Bogu da i mene i svu moju braću s obadvije strane utvrdi u ovoj brizi do kraja.«³⁹

³⁷ HR-AMSSKĐ-ZMMAF, *Pismo episkopa Varnave Nastića upućeno majci M. Amadeji Pavlović, Beograd, 14. prosinca 1952.*

³⁸ *Isto.*

³⁹ *Isto.*

2.3.2. Pisma u autorstvu majke M. Amadeje

a) Pismo (4. lipnja 1952.)

Sudeći po nadnevcima, majka M. Amadeja episkopu je odgovorila tek nakon njegova trećeg pisma. No, njezino je pismo zapravo odgovor samo na episkopova prva dva pisma. Treće episkopovo pismo sestre iz Sremske Mitrovice nisu uspjele dostaviti u Đakovo u tako kratkom roku.

Majka M. Amadeja episkopova pisma opisuje kao cijenjena i draga: »Cijenjena radi idejne snage njihova sadržaja, draga radi duhovne blizine između jednoga pravoslavnog Episkopa i katoličkih redovnica.«⁴⁰ Štoviše, smatra da su pisma na neki način »odgovor s neba«⁴¹. U pismu se majka M. Amadeja u više navrata referira na ono što je episkop pisao u svojim pismima, osobito na dijelove pisama u kojima episkop govori o (ne)jedinstvu kršćana i o njegovoj zahvalnosti prema sestrama koje su ga njegovale u mitrovačkoj bolnici.

Majka M. Amadeja obje te ideje ujedinjuje kad pojašnjava s kojom nakanom je slala sestre u zdravstvene ustanove u Srbiji: »Mene je ista misao vodila, kad sam slala svoje sestre u Srbiju i u Crnu Goru. Oko 180 naših sestara ondje se žrtvuju, mole i njeguju bolesnike, da iskažu i pronesu Kristovu ljubav našoj odvojenoj braći, kako naša katolička Crkva naziva Pravoslavce, i da zaglade jaz između zavadjene braće i da dadnu zadovoljštinu za sve ono bolno i teško, što se zbilo za vrijeme prošloga režima, i što je možda mržnju još jače raspirilo. Ja sam uvjeren, da će Gospodin Bog pogledati našu žrtvu, naše molitve.«⁴²

Pismo majke M. Amadeje prožeto je zahvalnošću prema Bogu: »Ja sam napose Bogu zahvalna, da su naše sestre imale tu čast, da Vama smiju pružiti samaritansku ljubav.«⁴³ i prema episkopu, kojega naziva »velikom«⁴⁴ i kojemu zahvaljuje za »duboko i religiozno bratsko osjećanje. (...) Još jednom Vam zahvaljujem za Vaše priznanje i ljubav, kojom obasipljete naše sestre, koje su mogle dati Vama tek jedan dijelak one ljubavi kojom prožimlje Krist njihove duše.«⁴⁵

Pismo majka M. Amadeja završava u molitvenom tonu: »Molim da blagoslovite i mene i sve naše sestre, koje se nalaze u dvorbi bolesnika u Srbiji. Molimo, da se smijemo uključiti u Vaše molitve, a molimo, da budete uvjereni,

⁴⁰ Usp. HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo majke M. Amadeje Pavlović upućeno episkopu Varnavi Nastiću*, Đakovo, 4. lipnja 1952.

⁴¹ *Isto.*

⁴² *Isto.*

⁴³ *Isto.*

⁴⁴ *Isto.*

⁴⁵ *Isto.*

da se i mi molimo zajedno s Vama na ostvarenju onih ideala, kojima je prožeta Vaša plemenita duša.«⁴⁶

b) Pismo (6. siječnja 1953.)

Posljednje pismo u cjelokupnoj korespondenciji s obzirom na sadržaj moglo bi se okarakterizirati kao čestitka u povodu svetkovine rođenja Gospodinova. Pismo ne donosi nikakvu novu tematiku, nego se uglavnom svodi na izražavanje lijepih želja prigodom Božića. Jedna od tih želja svakako je i jedinstvo kršćana, pri čemu majka M. Amadeja samo ponavlja misli episkopa Varnave, stavljajući ih u molitveni kontekst. »Neka ljubav Kristova, koja u ovim svetim blagdanima ima prvenstveno mjesto u dušama svih ljudi, koji su dobre volje, ukloni sve one pregrade, koje spominjete u Vašem pismu.«⁴⁷

Zaključak

Korespondencija dviju osoba časnog spomena, majke M. Amadeje Pavlović, Pravednice među narodima i episkopa hvostanskog Varnave Nastića, svetog ispovjednika i posvetitelja Srpske pravoslavne Crkve, konkretan je dokaz međusobnog uvažavanja i poštovanja dviju osoba različitih vjeroispovijesti, odnosno članova različitih kršćanskih Crkava.

Povod prepiske jest djelo milosrđa iskazano episkopu Varnavi od strane Milosrdnih sestara sv. Križa za vrijeme njegova sedmomjesečnog boravka u bolnici u Sremskoj Mitrovici 1951. godine. Episkop je u bolnicu smješten zbog teških ozljeda zadobivenih u montiranoj željezničkoj nesreći u Slakovcima kod Vinkovaca.

Nakon otpuštanja iz bolnice, zahvalan za sve što su Milosrdne sestre sv. Križa za njega učinile kao medicinske sestre zaposlene u mitrovačkoj bolnici, ali još i više kao Bogu posvećene osobe, episkop piše pisma najprije tim sestrama, a zatim i majci M. Amadeji.

Uz zahvalnost, molitvu i njegovanje kulture sjećanja, episkop učestalo u pismima inicira temu (ne)jedinstva kršćana. Episkopove tvrdnje, kao i tvrdnje majke M. Amadeje, odišu dubokom željom za slogom i jedinstvom između Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve. Cijela je korespondencija zapravo pisano svjedočanstvo o jednom konkretnom ekumenizmu na djelu.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ HR-AMSSKĐ-ZMMAP, *Pismo majke M. Amadeje Pavlović upućeno episkopu Varnavi Nastiću*, Đakovo, 6. januara 1953.

U tom je kontekstu od neprocjenjiva značenja i episkopov iskaz o zagrebačkom nadbiskupu blaženom Alojziju Stepincu u kojem ga naziva velikim i hvali njegovu obranu Crkve u Hrvata. Iskaz još više dobiva na značenju ako se uzme u obzir da je to stav episkopa koji je u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi vrlo cijenjen, do te mjere da su njegov život i djelovanje, a time implicitno i stavovi, stavljani za uzor u postupku njegova proglašenja svetim ispovjednikom, posvetiteljem Srpske pravoslavne Crkve.

Abstract

»THERE IS NOTHING BETTER THAN BROTHERS LIVING IN HARMONY«

CORRESPONDENCE OF MOTHER M. AMADEJA PAVLOVIĆ
WITH BISHOP VARNAVA NASTIĆ

Jasna Krista MIJATOVIĆ

Institute of Philosophy and Theology of the Society of Jesus
Jordanovac 110, HR – 10000 Zagreb
kristamijatovic@gmail.com

The focus of the research is the correspondence of Mother M. Amadeja Pavlović (Petrovaradin, 1895 – Sušak/Rijeka, 1971), Provincial Superior of the Sisters of Mercy of the Holy Cross in the period from 1943 to 1955, with the Hvostan Bishop Varnava Nastić (Gary, United States, 1914 – Beočin, Serbia, 1964). The correspondence between these two honourable individuals took place over a period of less than two years, from May 1951 to January 1953, and consists of six letters and one poem. Four letters and a poem were written by Bishop Varnava, while two letters were authored by Mother M. Amadeja. The results of the research, carried out using content analysis method, show that both Bishop Varnava and Mother M. Amadeja possessed a strong and refined sense for the efforts of Christian unity. In this context, the Bishop's account of the blessed Alojzije Stepinac, Archbishop of Zagreb, is particularly valuable.

Key words: Mother M. Amadeja Pavlović, Bishop Varnava Nastić, Sisters of Mercy of the Holy Cross, correspondence, (dis)unity of Christians, Alojzije Stepinac.